

Les polítiques del paisatge als Països Baixos

Dirk M. Wascher i Rob Schröder

Com en molts altres països europeus, les polítiques holandeses de temàtica paisatgística tenen l'origen en els moviments conservacionistes de començament del segle XX. La Societat per a la Conservació del Patrimoni Natural (1905), de titularitat privada, va ser la primera institució que va començar a adquirir sòl per tal de preservar-lo. En aquest primer període, els termes “paisatge” i “conservació de la natura” s'usaven indistintament; tanmateix, la diferència entre les qualitats bàsicament estètiques o culturals vinculades al primer terme, i les funcions i els valors purament ecològics del segon, van anar perfilant una distinció cada vegada més visible entre les iniciatives orientades al paisatge i les adreçades principalment a conservar el patrimoni natural.

Abans de la Segona Guerra Mundial, als Països Baixos van aparèixer dues escoles d'estudi del paisatge: d'una banda, l'escola conservacionista, preocupada sobretot pel valor del patrimoni, i, de l'altra, la de l'arquitectura del paisatge, més interessada en la creació i el disseny de nous paisatges. Els Països Baixos han destacat especialment en aquesta darrera disciplina (Schouten i Van Arkel, 1999), fet que no ha de sorprendre si es pren en consideració la seva trajectòria històrica: durant segles, la recuperació de sòl i el seu conreu no només han estat un dels pilars de la història holandesa, sinó també el motiu de la fama del país com a potència tècnica i emprenedora. En efecte, de la mateixa manera que havia succeït molt abans amb altres grans civilitzacions, com ara l'antiga Mesopotàmia, les oportunitats i els reptes vinculats a la gestió de l'aigua han estat un dels motors bàsics del desenvolupament de l'enginyeria i de les estratègies de planificació, però també l'origen de la construcció de tota una visió del món. Encara avui, les estratègies holandeses en matèria d'ús del sòl són de les més avançades i visionàries que existeixen, pel fet que parteixen de la base que (pràcticament) tot és possible i que el territori es pot transformar per tal de disposar de gairebé tots els serveis que les persones necessitin.

Principals instruments de les polítiques del paisatge

No ha d'estranyar que d'ençà de la Segona Guerra Mundial la planificació paisatgística hagi adquirit un protagonisme cada vegada més important, sobretot des que es van posar en marxa les actuacions per atendre les catàstrofiques conseqüències de les inundacions que hi va haver a la regió sud-occidental del Delta¹ l'any 1953. A la vegada, durant la dècada de 1950 es va modificar la divisió territorial i es van desenvolupar grans plans de reforma agrària que ja s'acompanyaven de plans paisatgístics. A partir de la dècada de 1960 la planificació territorial va ser considerada una política estratègica de primer ordre. En aquest sentit, el segon Memoràndum sobre ordenació territorial (*Nota Ruimtelijke Ordening*), de l'any 1967, es va centrar en el desenvolupament urbanístic compacte i va ser el primer document estratègic territorial pensat a llarg termini i d'abast nacional. El reconeixement del paisatge hi va ser present des del primer moment, entès, però, com a espai natural i rural. No va ser fins a la redacció del tercer Memoràndum (1977), que es podria definir com el punt culminant de la planificació integral i integrada, que van començar a aparèixer apartats dedicats tant a les zones urbanes com a les rurals. L'estratègia plantejada per a les zones rurals consistia en la zonificació segons els usos del sòl, destinant prop d'un terç de la superfície a l'agricultura, la natura i altres funcions en petites unitats, anomenades "zones interconnectades". El mateix any 1977 el Govern holandès va presentar el primer document que abordava específicament les polítiques paisatgístiques, anomenat *Perspectiva del desenvolupament del paisatge*. L'instrument més significatiu inclòs en aquest document va ser el dels plans del paisatge, que havien de desenvolupar-se a escala regional i local (municipal), a partir de les pautes polítiques establertes (Schouten i Van Arkel, 1999). Entre les principals actuacions dutes a terme arran de la implementació de la *Perspectiva del desenvolupament del paisatge* (Schouten i Van Arkel, 1999) destaquen:

- La conservació de 10.000 hectàrees de finques històriques i 30.000 hectàrees de paisatges agrícoles d'alt valor historicocultural o eco-

¹ Nota dels editors: la part sud-oest dels Països Baixos està formada pel gran delta que formen els rius Rin, Waal, Mosa i Escalda.

lògic. Per tal de portar-ho a terme es van firmar acords amb més de 5.000 propietaris, on es proposava la preservació d'elements paisatgístics lineals i s'inventariaven 32.000 arbres característics.

- La preservació de la qualitat del paisatge en aquells àmbits territorials on el lleure i el turisme fossin les activitats més importants.
- La incorporació d'aspectes relacionats amb la qualitat del paisatge als plans d'ordenació urbanística i de reforestació.
- La conservació o el desenvolupament de zones verdes en àrees densament urbanitzades, com ara la part centrooccidental dels Països Baixos.
- L'ampliació de la inversió destinada a la millora paisatgística al voltant de carreteres i vies fluvials.
- L'estimulació de la recerca en els camps de la percepció i l'experiència del paisatge, l'ecologia del paisatge, el disseny i la planificació paisatgístiques, i la història cultural del paisatge.

El Memoràndum del paisatge

Les bases de la política holandesa actual en matèria de paisatge s'estableixen al Memoràndum del paisatge (*Nota Landschap*) de l'any 1992. Seguint la tendència europea (Stanners i Bourdeau, 1995), el document defineix el paisatge com la part visible del món que és el resultat de la interacció entre la natura i l'ésser humà. Al mateix temps, el memoràndum planteja com a objectius principals el foment de la conservació, la recuperació i el desenvolupament d'un paisatge de qualitat, és a dir, d'un paisatge que tingui com a trets distintius la identitat i la sostenibilitat. D'aquesta manera, la qualitat del paisatge, entesa en termes estètics, ecològics i econòmics, queda definida com l'aspecte més rellevant de la política del paisatge.

La qualitat estètica d'un paisatge està molt vinculada a la seva evolució històrica, als elements visuals i a la noció de bellesa. La bellesa ha estat objecte de diferents conceptualitzacions entorn de diversos principis formals, com ara l'ordre, la diferenciació i les variacions, tot i que al final s'ha acabat reconeixent la subjectivitat com quelcom inherent al mateix concepte. La qualitat ecològica del paisatge, en canvi, està relacionada tant amb els criteris de conservació del patrimoni natural com amb els fenòmens estructurals del paisatge. Es considera també que la diversitat o la variació

del paisatge, com també la coherència, són factors que contribueixen a les funcions ecològiques. Pel que fa a la qualitat econòmica i funcional del paisatge, el memoràndum subratlla especialment la idea que les tendències i les transformacions en els usos del sòl són fets absolutament normals, i defensa la multifuncionalitat.

Mentre que la Perspectiva del desenvolupament del paisatge i el tercer Memoràndum territorial de les zones rurals (ambdós del 1977) tenien un caràcter més integrador, el Memoràndum del paisatge es basa més en el principi de la segregació funcional, característica associada internacionalment a la política ambiental i paisatgística dels Països Baixos. En aquest sentit, aquest enfocament proposa una separació clara entre les funcions poc dinàmiques, vinculades a l'estabilitat de l'ús del sòl a llarg termini, com ara la silvicultura, la protecció de la natura i la retenció d'aigües, i aquelles funcions més dinàmiques, exposades a les tendències del mercat i als avenços tecnològics, com es dona, per exemple, en molts tipus d'agricultura. En aquest enfocament, les funcions poc dinàmiques s'integren al màxim en una matriu estable de paisatge, mentre que les funcions molt dinàmiques gaudeixen de la màxima flexibilitat en els anomenats "espais dels usuaris" (Schouten i Van Arkel, 1999). Una de les conseqüències d'aquest model segregatiu és el desenvolupament de l'estructura ecològica principal dels Països Baixos. El Pla de política natural (1990) es va pensar per potenciar la conservació, la rehabilitació i el desenvolupament de la natura i del paisatge. El Govern va introduir en aquest pla el concepte de l'estructura ecològica principal amb la finalitat de crear una xarxa coherent de zones naturals connectades per corredors ecològics. Per mitjà de l'estructura ecològica principal, es va iniciar una nova aproximació a la conservació de la natura que substituïa la protecció de l'estat original de les zones naturals per un tipus de protecció i desenvolupament més actiu, i fixava clarament les prioritats en un context (inter)nacional (Jongman i Kamphorst, 1999).

El Memoràndum del paisatge aborda paral·lelament dos àmbits d'aplicació diferents: el de polítiques genèriques i el de polítiques específiques. Les polítiques genèriques, amb una escala geogràfica que comprèn tot el territori holandès, tenen com a objectius millorar la qualitat i el caràcter de tot tipus de paisatges (vegeu l'apartat "Avaluació de la política de paisatge") i obtenir el suport públic. D'altra banda, el conjunt de polítiques

específiques s'adreça als camps d'actuació següents: el patró paisatgístic natural, que recull una selecció dels patrons i els elements que determinen la identitat del paisatge holandès a escala nacional; les zones amb característiques històriques, culturals, geològiques i geomorfològiques de gran valor, anomenades paisatges culturals valuosos; les zones amb una obertura o un tancament visual singular, que es tradueix en la voluntat de conservació dels límits visuals a escala de paisatge; les zones on la qualitat del paisatge és tan minsa que cal plantejar-se una nova estructura del paisatge mitjançant plans de millora, i, per acabar, el paisatge periurbà que limita amb les grans ciutats situades al centre del país.

Imatge 1. El Memoràndum del paisatge es basa en el principi de la segregació funcional, característica associada internacionalment a la política ambiental i paisatgística dels Països Baixos.

L'aplicació del Memoràndum del paisatge té un pressupost anual que gira al voltant dels 15 milions d'euros. Pel que fa a l'avaluació del seu impacte, tant Schouten i Van Arkel (1999) com Koomen i Wascher (2002) consideren que és extremadament difícil de mesurar però, en tot cas, posen de manifest que no tots els objectius han estat assolits. En aquest sentit, l'Agència de Control Mediambiental (Planbureau voor de Leefomge-

ving) va manifestar recentment que considerava poc probable l'assoliment dels objectius de la política paisatgística nacional, atès que aquesta té una posició dèbil davant d'altres polítiques d'àmbit nacional. Concretament, menciona que el paisatge és un valor col·lectiu, que sovint les seves problemàtiques no són responsabilitat de cap agent concret i que no sempre és permeable als mecanismes clàssics del mercat. A més, freqüentment les polítiques paisatgístiques reben la crítica que són massa toves o massa vagues, i que les seves declaracions i mesures de foment tenen poca força si es comparen amb altres instruments jurídics i financers, sobretot relacionats amb l'urbanisme (Kuiper, 2008). Tanmateix, cal destacar en aquest punt la contribució de les polítiques paisatgístiques en la designació, per exemple, de paisatges nacionals i cinturons verds (*green belts*), dues figures que han estat integrades posteriorment en el marc de l'Estratègia nacional de planificació territorial del 2004.

Avaluació de la política del paisatge

Amb l'aplicació del Memoràndum del paisatge, la definició i delimitació de les tipologies paisatgístiques i les avaluacions del paisatge van esdevenir decisives, malgrat que als Països Baixos l'avaluació del paisatge ja formés part del planejament territorial i regional des de feia molt temps (Coeterier, 1996; Kuiper, 1998). Quan es va celebrar la primera conferència de l'Associació Internacional de l'Ecologia del Paisatge (IALE, de l'anglès International Association for Landscape Ecology), organitzada per l'Associació Holandesa d'Ecologia del Paisatge (Zonneveld, 1982), els ecologistes holandesos van presentar una projecció de futur i exemples pràctics d'eines científiques innovadores vinculats amb conceptes holístics més amplis i objectius pràctics (Klijn i Vos, 2000; Tress, *et al.* 2001, 2005). En aquells moments, un dels camps que van merèixer més atenció va ser la identificació de la coherència dels paisatges (Van Zoest, 1994). Així doncs, tal com apunten Wascher, Schröder i Pedroli (2008), les referències científiques holandeses utilitzades a l'hora d'elaborar i aplicar polítiques de planificació territorial, conservació de la natura i gestió de l'aigua han estat estretament vinculades a les tècniques d'avaluació desenvolupades per les ciències naturals i, especialment, per l'ecologia del paisatge.

- 1977 Perspectiva del desenvolupament del paisatge (*Visie Landschapsbouw*): introdueix els plans del paisatge que han de desenvolupar-se a escala regional i municipal.
- 1992 Memoràndum del paisatge (*Nota Landschap*): aborda actuacions de tipus genèric i específic.
- 1992 Regulació dels acords per a la conservació d'elements paisatgístics (*Regeling onderhoud Landschapselementen*). Aquesta regulació fa referència als acords entre agricultors i entitats privades per a la protecció de determinats elements paisatgístics. Els participants reben una compensació econòmica. Els acords són competència de les províncies des de l'any 1992.
- 1996 Conclusions de polítiques sobre paisatges urbans (*Balans Visie Stadslandschap*): ofereix pautes per a avançar en qüestions relacionades amb l'ordenació de zones urbanes.
- 1999 Memoràndum Belvedere (*Nota Belvedere*): defineix la relació entre la història cultural i la planificació territorial. Es basa en els documents *Cultuurnota* i *Nota Architectuurbeleid* (1997-2000).
- 2005 Manifest del Paisatge (*Landschaps Manifest*): una iniciativa transversal impulsada des de la ciutadania arran de l'aparició del Conveni europeu del paisatge.

Taula 1: Principals instruments de les polítiques del paisatge.

Paral·lelament, cal destacar que als Països Baixos hi ha nombrosos projectes per a cartografiar el paisatge holandès, com ara el del Memoràndum del paisatge (9 mapes del paisatge), la cartografia de les tipologies de caràcters del paisatge (19 grups i 167 zones), el *Histland* (11 tipus únics) i la cartografia de les regions geogràfiques físiques (política ambiental de l'IKC), que coexisteixen i s'utilitzen amb finalitats diferents.

El Memoràndum Belvedere

Després del Memoràndum del paisatge han aparegut altres iniciatives relacionades amb la política paisatgística, i un bon exemple n'és el Memoràndum Belvedere, de l'any 1999. Tot i que és el resultat d'una iniciativa col·lectiva de quatre ministeris holandesos (el Ministeri de Cultura, el Ministeri de Gestió Natural, el Ministeri d'Ordenació Territorial i el Ministeri d'Obres Públiques), l'eix central del memoràndum és el paisatge cultural i, per tant, el document pot ser considerat una política paisatgística de primer ordre. Comparable a una mena de projecció de futur sobre les qualitats culturals i històriques dels Països Baixos, el memoràndum pretén salvar, desenvolupar i recuperar la identitat històrica i cultural com un

factor determinant en la futura planificació territorial, objectiu per al qual el Govern ha de crear les condicions adients (Dutch Ministry of Education, Culture and Science, *et al.*, 1999).

El Memoràndum Belvedere afirma que cal prendre la identitat històrica i social de les ciutats i de l'entorn rural com a punt de partida per al desenvolupament, una idea que ha donat lloc al lema de "conservació per mitjà del desenvolupament". En el document, la promoció i l'accés a la història cultural es consideren font d'inspiració per a la planificació (Roetemeijer, 2005). Ara bé, l'aspecte més important que incorpora el memoràndum és la creació d'un grup de treball amb experts en història i planejament, i la dotació d'un pressupost per a fomentar les bones pràctiques i acompanyar els plans de desenvolupament. L'aplicació pràctica del Memoràndum Belvedere conclourà a la fi del 2009 i no n'està prevista la continuïtat.

El Manifest del Paisatge

L'aparició del Manifest del Paisatge holandès, signat el novembre del 2005, s'emmarca en l'actual context de desregulació i descentralització administrativa dels Països Baixos, on s'observa una tendència creixent de transferència de responsabilitats a les províncies i als municipis. El manifest és el resultat d'un conjunt d'iniciatives impulsades per unes 30 organitzacions no governamentals i diverses entitats arran de l'aprovació del Conveni europeu del paisatge (Consell d'Europa, 2000). L'objectiu era impulsar una sèrie de mesures i activitats des de les entitats signants en el marc d'un programa de tres anys. Els principis bàsics del document es poden resumir en els següents cinc punts (Schröder, 2008): el paisatge és de tothom i per a tothom; cal que l'accés al paisatge sigui més fàcil i la bellesa sigui un aspecte més important a l'hora de plantejar-ne el desenvolupament; les noves actuacions d'ordenació han de vetllar per la qualitat del paisatge; el paisatge ha d'integrar-se ecològicament, econòmicament, socialment i culturalment, i, per acabar, el paisatge és un fenomen que va més enllà de les fronteres i, per tant, per avaluar-lo es requereix una perspectiva europea.

Durant els seus primers anys de vida, el manifest ha aconseguit l'adhesió de més agents, concretament, de diversos ministeris, administracions d'àmbit regional i empreses. Així, els més de 40 agents que s'han com-

promès amb el paisatge, treballen per a la creació d'una fundació financera d'ampli abast, amb un caràcter mixt públic i privat, amb l'objectiu de continuar recuperant i desenvolupant el paisatge.

Instrumentos secundaris o sectorials: polítiques territorials, ambientals i culturals

Als Països Baixos, la dimensió política del paisatge s'integra també en altres àmbits, dels quals la planificació territorial és el més important. Partint d'una definició operativa del paisatge, són tres els àmbits d'acció política del paisatge organitzats pels seus respectius ministeris: en primer lloc, la planificació territorial, que inclou la planificació del conjunt del territori, així com l'arquitectura del paisatge; en segon lloc, les polítiques ambientals, vinculades especialment a la conservació de paisatges culturals i a la creació de nous espais verds o naturals, i, per acabar, les polítiques culturals, especialment la conservació de monuments històrics i panoràmiques d'interès quotidià i d'especial bellesa.

Una de les principals figures recollides per les polítiques de planificació territorial són els paisatges nacionals, considerats com àrees amb unes qualitats paisatgístiques que cal protegir de la urbanització. L'Estratègia nacional de planificació territorial (2004) en va delimitar 20, amb una superfície total de 800.000 ha. Les seves dimensions territorials oscil·len entre 10.000 i 180.000 ha, mentre que la mitjana se situa al voltant de les 40.000 ha. A tall d'exemple, a la província de Noord-Holland hi ha els següents: la Línia de Defensa d'Amsterdam, una antiga línia defensiva integrada per diversos forts d'Amsterdam per a protegir la capital de possibles invasors; la Nova Línia d'Aigua d'Holanda, una altra antiga línia de defensa situada a l'est d'Amsterdam; el paisatge nacional de Laag Holland, situat al nord d'Amsterdam, on destaquen els camps de pastura i els pòlders, i el paisatge nacional de Groene Hart (literalment, 'cor verd'), format per pòlders i zones de llacs i situat entremig de les grans ciutats de la conurbació de Randstad: Amsterdam, Utrecht, Rotterdam i l'Haia.

Els paisatges nacionals holandesos comprenen paratges singulars, béns culturals i monuments nacionals, i les qualitats bàsiques que es tenen

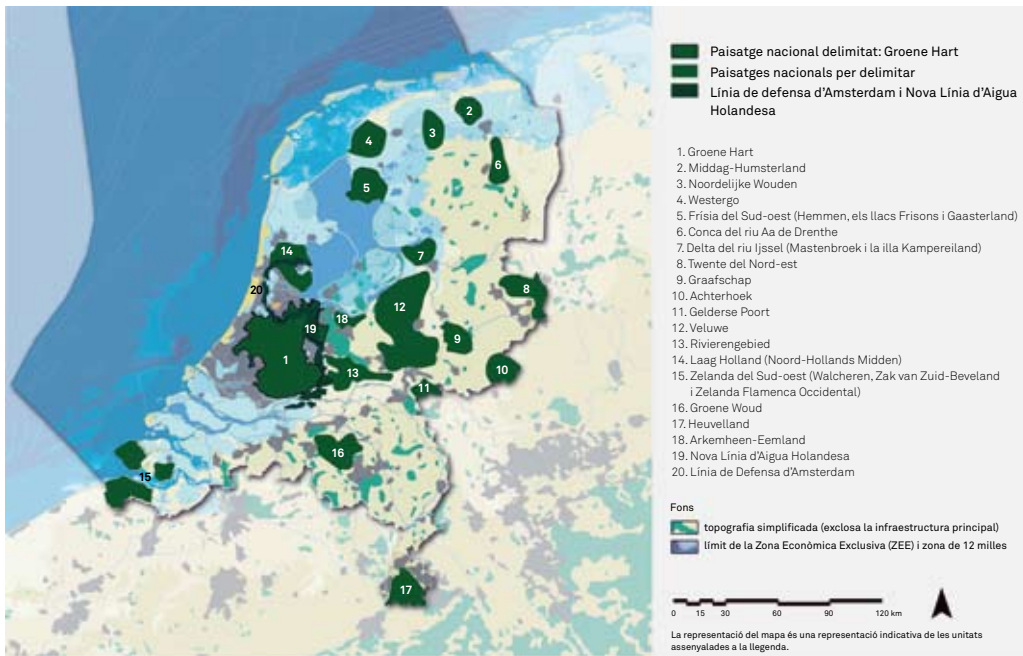

Figura 1. Mapa dels 20 paisatges nacionals. Font: Dirk M. Wascher.

en compte a l'hora de concedir-los aquesta designació estan relacionades amb les característiques morfològiques: l'estructura i l'escala del paisatge (unitats obertes i àmplies o unitats petites més fragmentades), la compartimentació històrica, la singularitat dels elements estructurals (dics, plantacions), els patrons poblacionals o els estils arquitectònics, entre d'altres. L'objectiu de la designació dels paisatges nacionals és conservar aquests espais i els seus valors tenint en compte els usos actuals i futurs. Els paisatges nacionals, competència de l'autoritat provincial, han de ser incorporats als plans regionals i dotats dels programes d'aplicació corresponents.

Pel que fa als parcs nacionals, entesos com a espais amb un valor natural únic o destacat, als Països Baixos se n'han delimitat un conjunt de 20. Des de l'àmbit polític, els parcs nacionals es gestionen com si formessin una sola unitat, integrada en el sistema holandès de parcs nacionals. Tot i que aquests espais protegits posen un èmfasi especial en la natura, els

paisatges que s'hi emmarquen tenen un gran protagonisme per l'obtenció d'ingressos derivats d'activitats de lleure i del turisme.

Imatge 2. Parc nacional de Loonse en Drunense Duinen.

Tal com ja s'ha mencionat, el Govern ha delegat bona part de la responsabilitat sobre els detalls d'aquestes polítiques a les administracions provincials. Entre les seves funcions, hi ha l'aplicació de mesures polítiques, com ara plans d'ús del sòl i d'inversió, i la implicació i conscienciació de ciutadans i altres agents locals. Segons l'Agència de Control Mediambiental, el procés d'aplicació d'aquestes mesures continua, tot i que la qualitat dels espais oberts està sotmesa a una intensa pressió, fins i tot als paisatges nacionals (Kuiper, 2008).

En l'Estratègia nacional de planificació territorial no hi apareix cap definició formal de paisatge, i el concepte de qualitat del paisatge es descriu fent referència a diferents aspectes, com ara els valors naturals, culturals, funcionals i de lleure. En la nova Llei de planificació territorial (aprovada l'any 2008), el terme "paisatge" ni tan sols hi figura. En canvi, en la Llei de preservació de la natura (1998) i en la Llei de monuments i edificis històrics (1988) es defineix el paisatge com un marc visual, i se'n prioritzen els

valors estètics i la bellesa. Així doncs, i sintetitzant, es pot dir que en les polítiques holandeses s'utilitzen dos tipus de definicions del terme "paisatge": d'una banda, una perspectiva àmplia i integradora sobre diversos aspectes qualitius en tota mena d'entorns (urbans i rurals) relacionada amb l'enfocament de la qualitat espacial que fa la planificació territorial o integrada; i, de l'altra, a la pràctica, una perspectiva més restringida sobre la qualitat (natural, cultural, recreativa o estètica) de les zones rurals i els espais oberts. L'aplicació de les polítiques del paisatge és coordinada, en zones urbanes, pel ministeri responsable de la planificació territorial i de medi ambient, i, en zones rurals, pel ministeri responsable de l'agricultura i la natura.

Urbanització i paisatge

Ja des dels inicis, les polítiques territorials holandeses es van marcar com a objectiu prioritari la zonificació de les àrees urbanitzades i la conservació d'espais verds o oberts entre ciutats. Als Països Baixos, la zona de Randstad, d'alta densitat i concentració de població, però amb la presència de l'espai verd Groene Hart al mig, ha aconseguit amb força èxit evitar el poblament dispers i la urbanització al voltant de les carreteres. No obstant això, actualment, amb l'augment de la desregulació i la descentralització als Països Baixos, ha disminuït el poder del Govern central per promoure aquesta urbanització concentrada. Segons les avaluacions i els informes d'àmbit nacional emesos pel Ministeri d'Habitatge, Medi Ambient i Ordenació Territorial, el paisatge obert del país està sotmès a una pressió considerable. Diversos autors han tractat el fenomen del *landscape cluttering*, que s'evidencia en la construcció de zones industrials al voltant de les autopistes i als afores de les ciutats, i que dona al paisatge un caràcter urbanitzat i fragmentat. El desordre i l'acumulació d'elements en el paisatge augmenta de forma subtil i és el resultat no volgut de l'intent de satisfer diferents interessos a mesura que apareixen, en lloc d'aplicar les directrius definides prèviament per un pla.

Imatge 3. Tren d'alta velocitat i autopista al sud d'Holanda.

Pel que fa a la política nacional de cinturons verds (*Rijksbufferzone-beleid*), segons l'Agència de Control Mediambiental els resultats han estat força positius. En aquest camp, el Govern central ha exercit des de la dècada de 1950 una gran influència en els plans de planificació regionals i locals, mitjançant la compra de terrenys per utilitzar-los com a espais verds i de lleure. En la major part dels casos, com a Midden Delftland, les administracions locals han compartit aquesta preocupació pels espais verds i han col·laborat activament en el manteniment i el control de les polítiques territorials. Tot i així, l'espai de lleure de la regió de Randstad encara és insuficient, i al voltant de les grans ciutats encara hi ha pocs llocs per anar amb bicicleta o caminar (Kuiper, 2008). Aquesta manca d'espais verds per a activitats de lleure és un dels problemes persistents de les polítiques holandeses.

- 1928 Llei de protecció natural (*Natuurschoonwet*): estipulava avantatges fiscals per a propietaris privats en contraprestació per la protecció, la gestió i el manteniment natural de les seves propietats.
- 1988 Llei de monuments i edificis històrics.
- 1990 Pla de política natural (*Natuurbeleidsplan*): va introduir el concepte estructura ecològica principal (*Ecologische Hoofdstructuur*).
- 1993 Pla estructural d'espais verds (*Structuurschema Groene Ruimte*): integra el Memoràndum del paisatge, el Pla de política natural nacional i el Document de polítiques de lleure (*Kiezen voor Recreatie*, 1991).
- 1993 Pla de polítiques forestals: pretén promoure la protecció i la gestió sostenible dels boscos i ampliar les zones forestals a escala global.
- 1993 Regulació dels acords per a la conservació d'espais d'interès ambiental (*Beschikking Beheersovereenkomsten*). Aquesta regulació defineix dos tipus de zones sensibles des del punt de vista ambiental: les zones gestionades (amb la signatura d'acords amb agricultors per a fomentar l'agricultura ecològica) i les reserves naturals (que comporta l'adquisició d'espais agrícoles per crear reserves naturals).
- 1993/1995 *Structuurschema Groene Ruimte*. En aquest informe es desplega el Pla de política natural, amb efectes directes sobre el sistema de planificació. Inclou les polítiques agràries, de conservació de la natura i del lleure a l'aire lliure.
- 1998 Llei de preservació de la natura.
- 2004 Estratègia nacional de planificació territorial: estableix les bases per a la creació dels paisatges nacionals.
- 2008 Nova Llei de planificació territorial i Llei d'explotació del sòl (*Grondexploitatiewet*).

Taula 2. Instruments de les polítiques sectorials o secundàries amb incidència en el paisatge.

A tall de conclusions

Les característiques de les polítiques paisatgístiques dels Països Baixos es poden sintetitzar en quatre punts. En primer lloc, cal dir que els instruments principals de les polítiques del paisatge tenen uns 30 anys d'història, i que es complementen amb polítiques sectorials (secundàries), com ara les orientades a la preservació de la natura i a la planificació territorial.

En segon lloc, cal destacar l'ús de dues definicions diferents per a referir-se al paisatge. D'una banda, hi ha una perspectiva àmplia i integradora sobre diversos aspectes qualitius en tota mena d'entorns (urbans i rurals) vinculada a la planificació territorial. De l'altra, i a la pràctica, hi ha una perspectiva més restringida que es refereix a la qualitat de les zones rurals i dels espais oberts. En tercer lloc, cal dir que el concepte de qualitat vinculat al paisatge no és gens fàcil de delimitar i ha donat peu a projectes i a estratègies ben diferents al llarg de la història. En aquest sentit, la dialèctica entre la preservació i el desenvolupament és molt important, en la mesura que els Països Baixos han apostat per un desenvolupament dinàmic i innovador des del punt de vista tecnològic. Finalment, cal dir que els resultats tangibles de les polítiques del paisatge tenen poc pes si es comparen amb la influència dels sectors econòmics o urbanístics en la configuració del paisatge, els quals disposen de molts més instruments. Tanmateix, després d'una etapa de desregulació i descentralització, gràcies a l'impuls del Manifest del Paisatge signat el 2005, sembla que s'és a les portes d'una revitalització de la coordinació i el control de les polítiques paisatgístiques basada en consensos amplis.

Referències bibliogràfiques

COETERIER, J.F. (1996). "Dominant attributes in the perception and evaluation of the Dutch landscape", *Landscape and Urban Planning*, núm. 34, p. 27-44.

CONSELL D'EUROPA (2000). *Conveni europeu del paisatge* [en línia]. http://www.mma.es/secciones/desarrollo_territorial/paisaje_dt/convenio_paisaje/pdf/cep_catala.pdf > [consulta: 07.10.2009].

DUTCH MINISTRY OF EDUCATION, CULTURE AND SCIENCE, et al. (1999). *The Belvedere Memorandum. A policy document examining the relationship between cultural history and spatial planning*. L'Haia: Ministeries de OC&W, VROM, LNV, V&W.

JONGMAN, R.H.G., i KAMPHORST, D.A. (1999). *Organisation of nature conservation and nature policy in the European Union Member States*

and the Accession Countries. Wageningen Agricultural University.

KLIJN, J.; VOS, W. (2000). *From Landscape Ecology to Landscape Science. Documents del congrés europeu "Landscape Ecology: things to do - Proactive thoughts for the 21st century", organised in 1997 by the Dutch Association for Landscape Ecology (WLO) on the occasion of the 25th anniversary* ". Dordrecht: Kluwer.

KOOMEN, A.J.M.; WASCHER, Dirk (2002). *Aspecten van succes en falen van het landschapsbeleid*. Wageningen: Alterra.

KUIPER, J. (1998). "Landscape quality based upon diversity, coherence and continuity. Landscape planning at different planning-levels in the River area of The Netherlands", *Landscape-and-urban-planning*, vol. 43, núm. 1-3, p. 91-104.

- KUIPER, R., et al. (2008). *Landschap beschermen en ontwikkelen; evaluatie en beleidsopties*. Bilthoven: Planbureau voor de Leefomgeving.
- MINISTERIE VAN LANDBOUW, NATUUR EN VOEDSELKwaliteit (1977). *Visie Landschapsbouw*. L'Haia: Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- (1990). *Natuurbeleidsplan, regeringsbeslissing*. L'Haia: Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- (1991). *Kiezen voor recreatie, Beleidsnota Openluchtrecreatie 1991-2010, beleidsvoornemen*. L'Haia: Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- (1992). *Nota Landschap*. L'Haia: Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- (1998). *Natuurbeschermingswet* [Llei de conservació de la natura]. L'Haia: Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- (2000). *Nature for People, People for Nature: policy document addressing international nature management in Central and Eastern Europe*. L'Haia: Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- POELMANN, P.; DISTEL, A. (2007). *Landscape Policy of the Province of Noord-Holland. The Laag Holland National Landscape*. Haarlem: Provincie Noord-Holland.
- ROETEMEIJER, Wanne (2005). *The European Landscape Convention and the Netherlands, a perfect match? An ex-ante evaluation of the implementation of the European Landscape Convention in the Netherlands*. Wageningen: Department of Environmental Sciences, Wageningen University.
- SCHOUTEN, M.G.C.; Van ARKEL, M.J. (1999). "Landscape Planning and Landscape Conversation in the Netherlands", dins *Policies and Priorities for Ireland's Landscape*. Kilkenny: The Heritage Council, p. 23-34.
- SCHRÖDER, Rob (2008). *Landschaftspolitik in den Niederlanden - Aktuelle Initiativen "von oben" und "von unten"*. Beitrag zum Seminar des Bundesamter für Naturschutz "Landschaftspläne in Europe", 17-20 de setembre del 2008. Wageningen: Alterra.
- STANNERS, D.; BOURDEAU, P. (ed.) (1995). *Europe's Environment. The Dobriř Assessment*. Copenhagen: European Environmental Agency.
- TRESS, Gunter; TRESS, Bärbel; FRY, Gary (2005). "Clarifying integrative research concepts in landscape ecology", *Landscape Ecology*, vol. 20, núm. 4, p. 479-493.
- TRESS, Bärbel; TRESS, Gunter; DÉCAMPS, Henri; D'HAUTESERRE, Anne-Marie (2001). "Bridging human and natural sciences in landscape research", *Landscape and Urban Planning*, vol. 57, núm. 3-4, p. 137-141.
- WASCHER, Dirk; SCHRÖDER, R.; PEDROLI, Bas (2008). *Benchmarking of Landscape Policy in North-West Europe. Manuscript for WOT Studies*. Wageningen: Alterra.
- ZOEST, J.G.A. Van (1994). *Landschapskwaliteit: uitwerking van de kwaliteitscriteria in de nota landschap*. Wageningen: DLO-Staring Centrum.
- ZONNEVELD, I.S. (1982). *6th International Symposium on Landscape Research in Piestany, Czechoslovakia*. Zonneveld va inaugurar la primera conferència de l'Associació Internacional de l'Ecologia del Paisatge, de la qual Richard Forman va ser escollit vicepresident.